

**VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
PSICHOLOGIJOS MOKSLO KRYPTIES MOKSLINIŲ TYRIMŲ ATITIKTIES
PAGRINDINIAMS TYRIMŲ PROFESIONALUMO IR ETIKOS PRINCIPAMS
VERTINIMO KOMITETO VEIKLOS REGLAMENTAS**

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – Universitetas) Socialinių mokslų fakulteto (toliau – SMF) psichologijos mokslo krypties mokslinių tyrimų atitikties pagrindiniams tyrimų profesionalumo ir etikos principams reglamentas (toliau – Reglamentas) apibrėžia psichologijos mokslo krypties mokslinių tyrimų atitikties pagrindiniams tyrimų profesionalumo ir etikos principams vertinimo komiteto (toliau – Etikos komitetas) funkcijas, darbo organizavimo, kreipimosi į Etikos komitetą tvarkas.
2. Savo veikloje Etikos komitetas vadovaujasi Universiteto Mokslinių tyrimų atitikties pagrindiniams tyrimų profesionalumo ir etikos principams vertinimo nuostatais, Universiteto Statutu, Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymu, taip pat kitais dokumentais ir Lietuvos Respublikos teisės aktais, reglamentuojančiais psichologo profesinės etikos bei mokslinių tyrimų etikos laikymąsi, įskaitant, bet neapsiribojant, Lietuvos psichologų sąjungos (LPS) Profesinės psichologo etikos kodeksu, Europos psichologų asociacijų federacijos (EFPA) patvirtintu etikos meta-kodeksu ir Pavyzdiniu etikos kodeksu, Tarptautiniu testų naudojimo reglamentu, LPS Standartizuotų psichologinio įvertinimo metodikų reglamentu, Amerikos psichologų asociacijos kodeksu, Britų psichologų asociacijos tyrimų su žmonėmis etikos kodeksu.
3. Etikos komiteto tikslas – padėti Universiteto Psichologijos katedros ir Psichologijos klinikos akademinėi bendruomenei įvertinti mokslinių tyrimų atitiktį profesionalumo ir etikos principams, nustatytiems konkrečiam moksliniam tyrimui ir apsaugoti tyrimo dalyvių interesus, vadovaujantis patikimumo, sąžiningumo, pagarbos ir atskaitomybės etikos principais.

II. PAGRINDINĖS ETIKOS KOMITETO FUNKCIJOS

4. Pagrindinės Etikos komiteto funkcijos:
 - 4.1. vertinti Psichologijos katedros studentų, dėstytojų ir Psichologijos klinikos darbuotojų planuojamų vykdyti mokslinių tyrimų atitiktį mokslinių tyrimų profesionalumui ir etikai dar prieš prasidedant tyrimui;
 - 4.1.1. Etikos komiteto atlikto vertinimo išvados gali būti pateikiamos rekomendacijų arba leidimo vykdyti mokslinį tyrimą forma;
 - 4.1.2. rekomendacijų ir leidimų teikimo sąlygos apibrėžiamos Reglamento IV skyriuje.
 - 4.2. esant poreikiui, vykdyti atlikto mokslinio tyrimo atitikties mokslinių tyrimų profesionalumui ir etikai vertinimą bei konsultuoti tyrėjus mokslinio tyrimo vykdymo eigoje;
 - 4.3. apie galimas Universiteto psichologijos mokslo kryptyje vykdomų mokslinių tyrimų etikos pažeidimo grėsmes informuoti Psichologijos katedros vedėją arba Psichologijos klinikos vadovą, apie pažeidimus susijusius ir su akademinė etika – informuoti SMF dekaną ir Universiteto akademinės etikos komisiją;

- 4.4. iškilus neaiškumams, susijusiems su akademinė, mokslo ir profesinė psichologo etika, bendradarbiauti su Universiteto akademinės etikos komisija ar kitomis institucijomis, atsakingomis už profesinės etikos klausimus, siekiant rasti objektyvų ir teisingą sprendimą, padėsiantį laikytis akademinės, mokslo ir profesinės etikos standartų.
5. Etikos komitetas gali vykdyti ir kitas, su Reglamente nustatytais veiklos tikslais susijusias funkcijas.

III. ETIKOS KOMITETO DARBO ORGANIZAVIMO TVARKA

6. Etikos komisijos kadencija – 3 (trys) kalendoriniai metai.
7. Etikos komiteto narius skiria ir atšaukia Rektorius įsakymu.
8. Etikos komitetą sudaro ne mažiau nei 5 (penki) nariai, renkami Psichologijos katedros posėdžio metu slaptu balsavimu. Reikalavimai Etikos komiteto nariams:
 - 8.1. Etikos komiteto nariais gali būti renkami Psichologijos katedros akademiniai bei mokslo darbuotojai, turintys daktaro mokslo laipsnį. Kadencijų skaičius renkamiems nariams yra neribojamas;
 - 8.2. Etikos komiteto nariais negali būti renkami Universiteto administracijos atstovai (pvz., katedros vedėjas, prodekanas);
 - 8.3. Etikos komiteto nariai privalo būti nepriekaištingos reputacijos.
9. Etikos komiteto sudėtį, teikiamą Psichologijos katedros, tvirtina Socialinių mokslų fakulteto taryba (toliau Taryba). Patvirtintą Etikos komiteto sudėtį Taryba teikia Rektoriaus tvirtinimui.
10. Naujai išrinkti Etikos komiteto nariai privalo pasirašyti konfidencialumo pasižadėjimą, kurio privalo laikytis kadencijos metu ir 5 (penkis) metus pasibaigus kadencijai. Informacija susijusi su asmens duomenimis saugoma neterminuotai.
11. Naujai išrinkti Etikos komiteto nariai atviru balsavimu renka Etikos komiteto pirmininką ir sekretorių. Tas pats asmuo pirmininku gali būti išrinktas ne daugiau nei dvi kadencijas iš eilės (t. y., 6 (šešis) metus).
12. Etikos komiteto narys, kuriam kyla interesų konfliktas dėl pateikto mokslinio tyrimo projekto, bet kurioje atitikties mokslinių tyrimų profesionalumui ir etikai svarstymo stadijoje, privalo nedelsiant nusišalinti vos tik paaiškėja tokios aplinkybės, apie tai pranešdamas vertinime dalyvaujantiems Etikos komiteto nariams. Etikos komiteto narys, kuris dėl interesų konflikto privalo nusišalinti, tačiau kurio kvalifikuota nuomonė būtina priimant sprendimą, – posėdyje tęsia savo dalyvavimą be balso teisės.
13. Prireikus Etikos komitetas gali pasitelkti atitinkamos mokslo krypties nepriklausomus ekspertus, kurie teiktų nuomonę dėl atitikties mokslinių tyrimų profesionalumui ir etikai paraiškos vertinimo, konsultuotų Etikos komiteto narius. Tokiais atvejais į posėdį gali būti kviečiamas Universiteto duomenų apsaugos pareigūnas(-ė).
 - 13.1. Nepriklausomi ekspertai privalo pasirašyti konfidencialumo pasižadėjimus ir jiems taip pat taikomi Reglamento 12 punkto reikalavimai.
 - 13.2. Priimant sprendimus, nepriklausomi ekspertai neturi balsavimo teisės.
14. Esant sudėtingiems atvejams arba susiduriant su ypatingos svarbos klausimais, kurių sprendimas gali turėti reikšmingos įtakos ir padarinių planuojamam tyrimui, Universiteto įvaizdžiui,

mokslininkų reputacijai – Etikos komitetas gali pasitelkti kitų institucijų pagalbą, atsižvelgiant į jų kompetencijos sritis, užtikrinant konfidencialios informacijos ir asmens duomenų apsaugos reikalavimus.

15. Etikos komiteto posėdžiai organizuojami tokia tvarka:
 - 15.1. posėdžiai organizuojami mokslo metų eigoje kartą per mėnesį, apie juos iš anksto skelbiama Etikos komiteto Universiteto intraneto *Moodle* aplinkoje;
 - 15.2. posėdžiai gali vykti nuotoliniu ir (arba) kontaktiniu būdu;
 - 15.3. posėdžius šaukia ir jiems pirmininkauja Etikos komiteto pirmininkas. Jei Etikos komiteto pirmininkas negali dalyvauti posėdyje arba jei jis nusišalina dėl interesų konflikto, posėdžiui pirmininkauja Etikos komiteto narių balsų dauguma paskirtas jos narys;
 - 15.4. posėdis laikomas teisėtu, kai jame dalyvauja ne mažiau kaip 2/3 komiteto narių.
16. Etikos komiteto sprendimai dėl leidimų mokslinio tyrimo vykdymui bei nutarimai kitais klausimais priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė posėdyje dalyvaujančių Etikos komiteto narių, jeigu balsai pasiskirsto po lygiai, sprendimą lemia posėdžio pirmininko balsas.
17. Asmuo pateikęs prašymą dėl rekomendacijų ir (arba) leidimo vykdyti mokslinį tyrimą (toliau – Prašymas) apie Etikos komiteto sprendimą informuojamas el. paštu per 10 (dešimt) darbo dienų po posėdžio, kuriame jis buvo svarstytas.
18. Etikos komiteto veikla yra dokumentuojama posėdžių protokoluose. Etikos komiteto išduoti leidimai vykdyti mokslinį tyrimą yra registruojami leidimų registracijos žurnale.
19. Etikos komitetas gautus Prašymus ir posėdžių protokolų išrašus apie priimtus sprendimus saugo 10 (dešimt) metų.
20. Etikos komitetas kartą kalendoriniuose metuose už savo veiklą atsiskaito Universiteto Mokslo ir inovacijų departamentui, siųsdamas statistinę informaciją apie nagrinėtų Prašymų (teikti rekomendacijas ir (arba) išduoti leidimus vykdyti mokslinį tyrimą) bei išduotų leidimų skaičių.
21. Visi su Etikos komiteto veikla susiję dokumentai talpinami Etikos komiteto *Moodle* aplinkoje.
22. Bendrinė informacija apie Etikos komitetą (sudėtis, kontaktai bei Reglamentas) talpinama SMF interneto tinklalapyje.

IV. KREIPIMOSI Į ETIKOS KOMITETĄ TVARKA

23. Kreiptis į Etikos komitetą gali Universiteto Psichologijos katedros studentai, dėstytojai ir Psichologijos klinikos darbuotojai.
24. Rengdami Prašymus Etikos komitetui tyrėjai privalo vadovautis šiuo Reglamentu ir Universiteto aktualios redakcijos Senato patvirtintais Mokslinių tyrimų atitikties pagrindiniams tyrimų profesionalumo ir etikos principams vertinimo nuostatais.
25. Prašymų teikimo tvarka:
 - 25.1. nustatytos formos parengtas ir pasirašytas Prašymas (Priedas Nr. 1) su pridėtais visais būtiniais dokumentais teikiamas Etikos komiteto *Moodle* aplinkoje skyriuje „Prašymų pateikimas“;

- 25.2. Prašymas ir kiti lydintys dokumentai privalo būti pateikti prieš pradėdant įgyvendinti planuojamą mokslinį tyrimą ir ne vėliau kaip 5 (penkios) darbo dienos iki skelbiamos Etikos komiteto posėdžio datos;
- 25.3. pateikti Prašymai dėl rekomendacijų ir (arba) leidimo vykdyti mokslinį tyrimą svarstomi pagal pateikimo eiliškumą;
- 25.4. jei Etikos komitetas per einamąjį laikotarpį gauna daugiau nei 3 (tris) Prašymus, skelbiamas papildomas posėdis, apie tai informuojant Prašymų pateikėjus, kurių Prašymų svarstymas nukeliamas;
- 25.5. Prašymai dėl jau pradėtų vykdyti mokslinių tyrimų ir (arba) parengti ne pagal reikalavimus yra nesvarstomi (įskaitant ir Prašymus rekomendacijoms gauti tais atvejais, kai mokslinio tyrimo planas įtraukia 25.7. punkte nurodytas aplinkybes, dėl kurių reikia gauti Etikos komiteto leidimą);
- 25.6. Prašymai teikti rekomendacijas vykdyti mokslinį tyrimą teikiami, jei:
- 25.6.1. mokslinio tyrimo dalyviai yra nepilnamečiai (pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, nepilnametis – asmuo iki 18 metų, už kurį teisiškai visišką atsakomybę prisiima tėvai, tad be tėvų sutikimo¹ šioje amžiaus grupėje negalimas joks poveikis);
- 25.6.2. planuojamo empirinio tyrimo planas numato rinkti privačius (ypatinguosius) asmens duomenis, t. y. asmenį galinčius identifikuoti duomenis (pvz., vardas, pavardė, asmens kodas, el. pašto adresas, duomenys iš ligos istorijų, akademinų pasiekimų duomenys ir pan.);
- 25.6.3. planuojamo empirinio tyrimo objektas dėl savo turinio yra potencialiai „jautri tema“, susijusi su fizinio asmens rasine ir etnine kilmė, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, patirtu smurtu, dalyvavimu patyčiose, taip pat informacija apie asmens teistumą. „Jautrios“ temos tyrimo dalyviams gali sukelti didesnę nei minimalų diskomforto lygį²;
- 25.6.4. dėl rekomendacijų vykdant mokslinį tyrimą į Etikos komitetą galima kreiptis ir tuomet, kai tyrėjams kyla klausimų, susijusių su tyrimo etika (pvz., tyrėjas nėra tikras, ar jo mokslinis tyrimas gali sukelti reikšmingą psichologinę ar fizinę žalą, ar turėti saugumo rizikos požymių tyrimo dalyviams; tyrėjo pasirinktas metodas ar mokslinio tyrimo rezultatų skelbimo būdas gali kelti kitų reikšmingų etinių

¹ Vadovaujantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu (ADTAĮ) bei Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, be tėvų sutikimo negali būti vykdomi jokie moksliniai tyrimai su nepilnamečiais. Išimtis yra tik dvi: 1) 14-17 m. nepilnametis teismo sprendimu yra pripažintas emancipuotu ir pats gali priimti sprendimą dėl dalyvavimo tyrime; 2) nepilnamečio tėvai teismo sprendimu pripažinti kaip neveiksnūs, tuomet už nepilnametį sutikimą duoda jo teisėtas globėjas. Mokyklų sudarytos išankstinės sutartys su tėvais dėl mokykloje vykdomų tyrimų į šias išimtis nepapuoia, nes tokios sutartys pačios savaime yra neteisėtos (ADTAĮ 3 str. 1 d. 1,2 p; 12 str. 1 d.; 23 str. 2d.; 53 str., 54 str. 2 d.) ir juo labiau negalioja tretiesiems asmenims, kurie gautus tyrimo duomenis „išneša“ iš mokyklos (ADTAĮ 24 str. 1 d. 2 p.; 24 str. 4 d.). Net ir gavus tėvų sutikimą Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu (7 str. 2 d.) nustatyta, kad draudžiami bet kokie moksliniai bandymai ir kitokie eksperimentai su vaiku, galintys pakenkti jo gyvybei, sveikatai, normaliai asmenybės raidai.

² Minimalus diskomforto lygis – toks lygis, kuris yra ne didesnis nei kasdieniame gyvenime dėl įvairių kasdinių aplinkybių asmens potencialiai patiriamas diskomfortas (pvz., tiriama kaip tėvai, auginantys negalią turintį vaiką, suvokia vaiko raidos galimybes, kaip tai veikia jų pačių psichologinį funkcionavimą ir pan. Toks tyrimas galimai viršija minimalų šių tėvų patiriamą diskomforto lygį, nes skatina apmąstyti ir įsigilinti į skausmingus išgyvenimus, kurių kasdieniame gyvenime jie galimai patys vengia).

problemų ir pan.), tačiau planuojamas tyrimas neatitinka nei vienos Reglamento 25.7. punkte aprašytos sąlygos.

25.7. Prašymai išduoti leidimą vykdyti mokslinį tyrimą teikiami, jei:

- 25.7.1. moksliniame tyrime tyrėjas planuoja taikyti intervencinius metodus, išskyrus tuos atvejus, kai eksperimentinės sąlygos nenumato jokio ilgalaikio poveikio ir potencialios rizikos³ sukelti žalą tyrimo dalyviams (rengiant mokslinio tyrimo projektą ir vertinant rizikos sukelti žalą tyrimo dalyviams galimybę reikia vadovautis Universiteto Mokslinių tyrimų atitikties pagrindiniams tyrimų profesionalumo ir etikos principams vertinimo nuostatų 8 punkte apibrėžiamais principais);
- 25.7.2. mokslinio tyrimo tikslui pasiekti, numatoma tyrimo dalyvių apgaulė, t. y. nuo tyrimo dalyvių ketinama nuslėpti tikrąjį tyrimo tikslą;
- 25.7.3. mokslinis tyrimas gali sukelti ilgalaikę psichologinę žalą (pvz., nerimą, pablogėjusią nuotaiką, nemigą ar kt.), viršijančią riziką, su kuria susiduriama įprastame gyvenime;
- 25.7.4. mokslinis tyrimas siejamas su tyrimo dalyvių saugumo rizika (pvz., smurto šeimoje moksliniai tyrimai);
- 25.7.5. planuojama tirti pažeidžiamas grupes⁴ (šioms grupėms priskiriami: psichikos ligomis sergantys asmenys; globos įstaigose gyvenantys asmenys; pavaldumo santykiuose (kai tyrimo dalyvis yra pavaldus tyrėjui ar tyrimo užsakovui) esantys asmenys; kariai jų tikrosios karinės tarnybos metu; įkalinimo įstaigose esantys asmenys; lengvai pažeidžiami asmenys dėl jų ligos ar socialinės padėties – sergantieji somatinėmis ligomis, gydomi sveikatos priežiūros įstaigose, senelių / slaugos namų gyventojai, benamiai, seksualinių mažumų atstovai ir pan.);
- 25.7.6. to reikalauja institucija, kurioje planuojama vykdyti mokslinį tyrimą, mokslinius tyrimus finansuojanti organizacija, bendradarbiavimo (pvz., tarptautinio projekto, užsakomojo mokslinio tyrimo ar kt.) partneris (šalis) ar mokslinio tyrimo rezultatus planuojama skelbti mokslo žurnale, kurio vienas iš reikalavimų pateikti atitikties mokslinių tyrimų profesionalumui ir etikai patvirtinimą.

25.8. leidimai vykdyti mokslinį tyrimą neišduodami bakalauro studijose vykdomiems moksliniams darbams, nebent jie tenkina bent vieną Reglamento 25.7. punkte aprašytą sąlygą.

26. Rekomendacijų ir (arba) leidimų vykdyti mokslinį tyrimą kreiptis į Etikos komitetą neprivaloma, jei planuojamas tyrimas neapima nei vienos Reglamento 25.6. ir 25.7. punktuose aprašytos sąlygos.

³ „Rizika gali būti apibrėžiama kaip potenciali fizinė ar psichologinė žala, diskomfortas ar stresas, kuriuos tyrimo dalyviams gali sukelti dalyvavimas moksliniame tyrime. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad psichologijos tyrimuose rizika gali kilti tyrimo dalyvių socialiniam statusui, privatumui, asmeninėms vertybėms ir nuostatoms, tarpasmeniniams santykiams, taip pat galimi neigiami padariniai atskleidus nusikalstamo pobūdžio ar seksualiai nepriimtinius veiksmus (BPS, 2014; Koocher & Keith-Spiegel, 2016).“ (Čepukienė, V. (2021). Psichologo profesinė etika. Mokomoji knyga. VDU. 296 p.).

⁴ Bakalauro studijų programos studentai, rengdami savo baigiamąjį bakalauro darbą, pažeidžiamų grupių tirti negali (Psichologijos studijų krypties aprašas, 2014).

27. Atsakomybė už įgyvendinamo mokslinio tyrimo atitikimą mokslinių tyrimų profesionalumo ir etikos standartams tenka pagrindiniam tyrėjui ir (arba) mokslinio tyrimo projekto vadovui.

V. TEIKIAMAI DOKUMENTAI

28. Tyrėjas, planuodamas mokslinį tyrimą ir siekdamas užtikrinti tyrimo atitikimą etikos standartams, kartu su Prašymu turi pateikti šiuos dokumentus:

- 28.1. nustatytos formos informuoto sutikimo forma (Priedas Nr. 2):

28.1.1. jei mokslinio tyrimo planas numato tyrimo dalyvių vaizdo ir (arba) garso įrašų darymą, tyrėjai privalo gauti atskirą dalyvio sutikimą raštu daryti vaizdo ir (arba) garso įrašus;

28.1.2. jei mokslinio tyrimo planas numato rinkti duomenis apie asmenį iš trečiųjų šalių (pvz., ligoninė, mokykla, nevyriausybinė organizacija, įkalinimo įstaiga ir pan.), tyrėjai privalo gauti atskirą dalyvio sutikimą raštu rinkti informaciją apie jį iš trečiųjų šalių.

- 28.2. visa tyrimo stimulinė medžiaga (klasimynai, eksperimento stimulinė medžiaga ir pan.);

28.3. jei mokslinio tyrimo planas numato tyrimo tikrojo tikslo nuslėpimą ir (arba) potencialią žalą tyrimo dalyviams, tyrėjai privalo prieš pradėdami vykdyti tyrimą parengti planą ir priemones, kaip bus sumažinama potenciali žala, kaip bus atskleidžiamas tikrasis tyrimo tikslas ir pan. tyrimui pasibaigus (debrifingo numatymas).

29. Šio skyriaus 28 punkte nustatytas dokumentų sąrašas nėra baigtinis. Priklausomai nuo tyrimo dalyvių ar mokslinio tyrimo objekto, siekiant užtikrinti etinius tyrimo atlikimo aspektus, Etikos komitetas gali reikalauti iš tyrėjų parengti ir pateikti kitus reikalingus dokumentus.

VI. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

30. Reglamentas, jo pakeitimai ir (arba) papildymai tvirtinami Universiteto rektoriaus įsakymu.
-